

Bronbeek, Herdenking Birma-Siam en Pakan Baroe Spoorweg, 19-8-2017

Als een mensenleven niet meer telt...

8 maart 1942. Nederlands-Indië geeft zich over aan Japan. “Niet lang daarna werd gestart met de voorbereidingen en de aanleg van de Birma-Siam Spoorweg”, zo vertelt mijn opa mij in één van zijn vele verhalen.

75 jaar terug,..... lang geleden. U vraagt zich wellicht af: kan ik mij hier, met mijn 22 jaar, student, iets bij voorstellen? Eigenlijk niet. Het was zo'n andere tijd, een andere eeuw. En toch... Ik weet inmiddels van die tijd best iets af, vooral door de verhalen van mijn opa en oma, Louk en Els Bannink - Hartman. Opa, hij is 21 jaar, van mijn leeftijd dus, als hij als KNIL-soldaat, gevangen wordt genomen. Opa, Birma – veteraan, overlever, taai en levensgenieter. 95 jaar oud. Daar zit hij! Naast hem, mijn oma, ook een kampoverleefster, vrouwenkamp Halmaheira, 94 jaar oud. Beiden staan nog volop in het leven. Leven in het heden, en kunnen boeiend vertellen over hun vervlogen, maar nog immer herinnerd verleden.

Hun ervaringen en verhalen hoor ik graag. Als klein kind leerden mijn zus en ik van hen ook allerlei Maleise woordjes: Tikus, pedis, kasihan. En ook het heerlijke Indonesische eten is ons met de paplepel in gegoten.

Naarmate ik ouder word, besef ik dat hun verleden ook veel moeilijke kanten kent. Praten over leed en verlies, ziekten en pijn. Tja, dat is een heel ander verhaal. Maar ook dan luister ik. Ook al is dat heel veel moeilijker.

Verschillende plaatsen uit hun herinneringen, ook het graf van mijn overgrootvader, heb ik samen met mijn zus en ouders bezocht. In 2010: Thailand en Java. In 2017: Sumatra. We zijn net terug.

75 jaar geleden... Nederlands-Indië, het leek voor velen een veilige plek. Totdat de Japanners er binnenvielen: veel mensen gevangen namen, opsloten in kampen, mee namen naar Birma en Siam. Burgers en soldaten.

Een verschrikkelijke tijd volgde. Ook deze verhalen hoor ik. Het zijn de verhalen van overlevende en nabestaanden. Wat een traject, die spoorweg. Ook los van oorlog en ellende, zou de aanleg er van, dwars door ondoordringbare jungle en rotsen, veel uitdagingen hebben gekend. Ik dacht eraan, toen ik twee weken geleden op mijn dooie akkertje genietend door de jungle liep: je zou nu maar, ondervoed, op blote voeten, hier heel hard moeten werken!

Kan ik mij bij oorlog en gevangenschap, werken onder erbarmelijke omstandigheden, iets voorstellen? Nee, niet echt. Ik hoor, maar kan mij geen commando's, geschreeuw voorstellen. Ik zet een stap, maar ervaar niet het gewicht van een biels. Ik voel de hitte, maar kan geen pijn voelen. Als ik over die periode nadenk, dan snap ik niet waarom mensen andere mensen dit alles aan kunnen of willen doen. Oorlog maakt zoveel kapot.

Oorlog haalt het slechtste in mensen boven. Oorlog maakt dat je als mens al snel minder menselijk bent.

Is dit alleen iets uit een ver verleden? Dat mensen andere groepen mensen als minderwaardig beschouwen? Ik vrees van niet, helaas. Geweld en misbruik is nog steeds van alle dag. Ook van vandaag.

Ik kan mij zo weinig voorstellen bij de wil om anderen te bezeten, te krenken, pijn te doen, te doden. De massale aanpak om andere mensen te onderwerpen, te pijnigen en te doden, zoals deze tot uiting kwam in de Tweede Wereld oorlog. Dat soort excessen kan toch alleen ontstaan als je een ander mens als minderwaardig beschouwt? En inderdaad, de Japanners predikten: Azië voor de Aziaten. Alle andere gevangenen genomen wereldburgers, waaronder veel Nederlanders, waren in hun ogen minder dan minderwaardig. Zij lieten zich immers vangen. Vochten niet door tot de dood.

Ik probeer mij te verplaatsen in een situatie waarin oorlog woedt. Soldaten in het leger, vechtend tegen andere soldaten, uit een ander land. Vijanden, omdat hun vaderland in oorlog is. Niet omdat je een individuele soldaat haat, als mens.

Ik stel mijzelf hierbij de vraag: kan er ook zulke wreedheid bestaan tussen mensen die elkaar kennen? Als je weet wat die ander bezig houdt en beweegt? Als je beseft dat die ander, net als jij, onderdeel is van een groep, en dus familie, geliefden, vrienden en vriendinnen heeft? Als je weet en beseft dat die ander ook geliefd is? Als jij jezelf realiseert dat die ander, net als jij, menselijk gevoel heeft? Als je beseft dat die ander ook nadenkt, barmhartig en betrokken is? Als je het verleden van die ander kent? Met andere woorden, als je beseft dat die ander, ook een mens is van vlees en bloed? Als je die mens in haar totale context ziet en kent, met naam en toenaam?

Als we dit met zijn allen beseffen, kan er dan wreedheid bestaan?

Ik ben optimist, ik denk dat 'zo naar andere mensen kijken' verschil maakt. Zie de ander, ken de ander. Als mens, zoals ikzelf ook mens ben. Anders wellicht, maar zeker niet minder. Respect en waardering. Het zijn in mijn ogen belangrijke pijlers van onze, van elke samenleving.

Door zicht op onze medemens en ons verleden, weten wij wat wereldburgers en wereldnaties elkaar aan kunnen doen. Die herinneringen, hoe afschuwelijk ook, moeten wat mij betreft, gedeeld erfgoed zijn en blijven. Die herinneringen zullen we met iedereen moeten blijven delen!

Opa, ook jouw herinneringen zijn het waard om bewaard en verteld te worden. Jij behoort tot nog maar een heel kleine groep overlevende van de Birma-Siam dodenspoorlijn. Jij kan als één van de weinigen nog onze vragen beantwoorden. Ons proberen te schetsen hoe het was. Niet alleen droge woorden, maar ervaringen met gevoel en emotie. Ons vertellen, ook over de geluiden; het vreselijke schreeuwen en kermen in de ziekenboegen. Vertellen over de verschrikkelijke geuren, die daar

onlosmakelijk ook mee verbonden waren. Vertellen over die dingen die wij niet kunnen beseffen en verzinnen. Omdat we het simpelweg niet zelf mee hebben gemaakt. Doordat jij jouw verhalen vertelt, zoals je straks ook weer, nu samen met mij, in de grote zaal gaat doen, blijven de gruweldaden in ons geheugen gegriefd. Vergeten wij niet en kunnen wij leren.

Ik ben zo trots dat ik het kleinkind ben van twee overlevers van zulke gruwelijkheden. Twee ervaringsdeskundigen, die ondanks dit alles, het goede in de mens en het geweldige van het leven zijn blijven koesteren. Dit geloof in de mens, hebben zij mede aan mij doorgegeven. Daar ben ik hen erg dankbaar voor.

Wij zijn hier bijeen omdat er zo velen te werk gesteld zijn als dwangarbeider aan de spoorwegen: Birma-Siam en Pakan Baroe. Onder erbarmelijke omstandigheden, als gevangenen, onmenselijk behandeld. Velen overleefden het niet.

We mogen hen niet vergeten. Wij herdenken al deze mensen. Familie, vrienden, geliefden en bekenden, met naam en toenaam; zoals hier vermeld op deze monumenten. Mensen zoals u en ik, die omkwamen tijdens deze oorlog. Die door de tewerkstelling aan de Birma-Siam en aan de Pakan Baroe Spoorweg, niet verder mochten leven. Maar we herdenken ook hen, waarvan hun leven voor altijd getekend werd. Die nooit meer onvoorwaardelijk kunnen en konden genieten, omdat hen zoveel is ontnomen.

Ik ben blij dat ik vandaag en hopelijk ook in de toekomst, een kleine steen kan bijdragen aan het levend houden van herinneringen. Dat ik mee kan helpen te zorgen voor een blijvende herinnering aan hoe het weer zou kunnen worden **als een mensenleven niet meer telt.....**

'... belangrijk is niet te vergeten. Als de doden uit ons geheugen zijn, dan zijn zij voor eeuwig begraven en bestaan zij niet meer in onze herinnering' zo sprak ook Riet Haag, een overlevende die haar man, Dirk Haag verloor aan de Birma-Siam Spoorlijn en met vier kleine kinderen achter bleef.

Laten we met elkaar blijven herinneren en leren; een mensenleven telt immers iedere dag.

Ik dank u allen en hoop u straks om 14.15, samen met mijn opa, in de Sumatrazaal te ontmoeten. Zodat mijn opa, Louk Bannink over zijn eigen herinneringen kan vertellen.

Ik hoop dat er velen van u, ook de aanwezigen van mijn generatie, komen luisteren: mensenlevens zijn het luisteren waard.

Dank u wel.